

**RESSENYES I NOTES
BIBLIOGRÀFIQUES**

LLOBET I PORTELLA, Josep M.: *Art cerverí del segle XVI*, ed. Virgili & Pagès, Lleida, 1990. 177 p.

Art cerverí del segle XVI... Amb aquest títol l'autor, Josep M. Llobet i Portella, una vegada més, vol enriquir els nostres coneixements històrics, tractant una camp de la nostra història poc estudiat fins ara, el de la història de l'art.

Feia molt de temps que no es publicava a les nostres terres un llibre que contemplés, des d'algun punt de vista, la història del nostre patrimoni artístic. Ja fa quasi set anys que la historiadora de l'art M. Pilar Jover va escriure *L'Obra de Jaume Padró i Cots escultor a Cervera i Manresa*. Aquest llibre publicat l'any 1986 basat en l'escultor manresà Jaume Padró i la seva obra artística és l'únic estudi, extens en el seu contingut, publicat en els darrers anys sobre el patrimoni artístic de la nostra ciutat, llevat d'alguns articles publicats a la revista *Miscel·lània Cerverina*.

La raó, però, d'aquesta inexistència d'estudis artístics no la podem atribuir a la mancança d'obres artístiques. Cervera conserva, encara en aquest moment, un patrimoni artístic envejable per altres poblacions, que ajuda a conformar la línia evolutiva de l'art català.

L'elecció, per part de l'autor, de l'estudi d'una època concreta com és el segle XVI, període dominat per l'eclecticisme cultural, i que en un primer moment se'ns presenta com un període inactiu quan a les formes artístiques arreu de Catalunya i concretament a Cervera, és una elecció veritablement encoratjadora i que mereix ser reconeguda com a tal. Aquesta elecció ens ha revelat, com diu el Dr. Joan Ainaud de Lasarte en el pròleg del llibre, "un món molt més ric i variat del que podrien fer suposar les escassíssimes restes conservades".

Hem de constatar, però, que no ens trobem davant un estudi de tipologies ni categories estètiques i estilístiques d'una època en la qual l'art es considera com una manifestació d'un sistema cultural que comprèn tots els rams del saber, sinó davant el recull d'un extens repertori de les fonts documentals de la història de l'art cerverí del segle XVI.

L'obra ens dona a conèixer, a partir d'una acurada recerca de les fonts escrites més directes, tot un seguit d'obres i artistes, que treballaren als tallers cerverins al segle XVI. Malauradament moltes d'aquestes obres comentades no es conserven actualment però el coneixement de la seva existència ens ha de servir per aprofundir i clarifi-

car aspectes en propers estudis en el camp de l'art cerverí i conseqüentment en l'art català del segle XVI.

Si parlem de la seva estructuració formal, podem dir que respon a una distribució senzilla i clara de tota la documentació recollida. Se'n distingeixen tres parts clarament diferenciadores pel seu contingut.

En un primer capítol anomenat "Els artistes" l'autor ens ofereix unes petites pinzellades biogràfiques dels artistes que varen treballar a la ciutat de Cervera al llarg del segle XVI: escultors, pintors i orfebres.

En un segon capítol "Les obres escultòriques i pictòriques", se'ns donen a conèixer les obres que han aparegut documentades en els textos consultats.

Aquí l'estructuració s'ha fet segons la importància i qualitat de les obres documentades. En primer lloc es fa una relació dels retaules, talles i escultura en pedra destacant trenta-un retaules documentats. Una segona part fa referència a les obres pictòriques destacant la família dels Alegret dels que, amb molta satisfacció, conservem al Museu Duran i Sanpere dos importantíssims exemples dintre de la pintura catalana del segle XVI: la taula del "Pa Beneït" i la taula de "Sant Cosme i Sant Damià".

Un tercer grup d'obres al qual l'autor fa referència, són les banderes, gonfanons i penons de diverses confraries cerverines que malauradament no s'han conservat i que les fonts documentals esmenten a la família dels Alegret com a únics artífexs d'aquest tipus de pintura de banderes i gonfanons.

Per finalitzar aquest capítol d'obres escultòriques i pictòriques el Dr. Llobet ens parla d'un tipus d'obres que, en termes artístics, s'han d'incloure dintre de les obres considerades com a art efímer, és a dir, obres d'art que tenen

una característica en comú: el seu valor temporal. Aquest tipus de manifestació artística ja comença a ser bastant prolífica durant aquest segle. Són obres que per les seves característiques materials no s'han arribat a conservar en l'actualitat i per tant són poc conegudes. Per aquest motiu és de destacar la menció que fa el Dr. Llobet d'aquest tipus d'obres. En aquest camp continuen essent els artífexs la família dels Alegret.

L'estudi de l'art cerverí del segle XVI finalitza amb el capítol tercer "Les obres d'Orfebreria". Aquest camp conegut a nivell històrico-religiós però gairebé gens conegut a nivell artístic, és un dels camps més prolífics de l'activitat artística dels tallers cerverins al segle XVI. Hem de destacar el gran nombre de creus d'argent processionals documentades i de les quals en podem gaudir encara avui dia ja sia a la nostra ciutat o bé a poblacions veïnes.

La documentació que aporta l'autor, però, no deixa de ser un recull de dades de contractes d'obres, cost econòmic de les peces, argenters, etc. que ens ajuda a omplir alguns buits dintre de la història d'aquestes peces tan valuoses pel seu valor material com pel seu valor artístic.

A tota aquesta informació hem d'afegir un apèndix documental on es transcriuen alguns dels documents consultats; la distribució de l'art cerverí del segle XVI arreu de Catalunya a partir de mapes gràfics i les làmines de les peces més destacables artísticament del segle XVI.

Estela GÓMEZ I DELGADO
Llicenciada en Història de l'Art

LLOBET I PORTELLA, Josep M.: *L'Hospital de Castellort. Sis-cents anys d'assistència social a Cervera*, ed. Virgili & Pagès, Lleida, 1990. 109 p.

Molt recentment la historiografia sobre la ciutat de Cervera s'ha vist incrementada amb una altra obra de J.M. Llobet. Es tracta d'un estudi ben complet sobre una fundació benèfica cerverina, coneguda com el Sant Hospital. L'autor traça una detallada visió lineal del que fou aquest centre, amb motiu de celebrar-se el VI centenari de la fundació.

El treball, estructurat en vuit capítols, s'inicia amb la consideració sobre els orígens, la vida i la mort del fundador, el mercader cerverí Berenguer de Castellort —virtualment originari de Calonge de Segarra— situat a la segona meitat del segle XIV, en un context de pestes i fams i de crisis en el Consell municipal. Hom valora fins i tot la darrera relació del fundador amb l'església de Santa Maria de la ciutat, i el bell sepulcre gòtic d'aquest mercader situat a la nau de l'epístola.

La base jurídica de la fundació de l'Hospital fou el testament de Berenguer, redactat el 3 d'abril de 1389. Deixava hereu universal de tots els seus béns aquell institut i els pobres que hi fossin acollits. Es tracta, doncs, d'una de les típiques fundacions pietoses pròpies de l'alta i baixa edat mitjana, anteriors al fenomen de la municipalització o laïcització d'aquest servei. La ubicació al barri de Capcorral, en lloc d'optar pel carrer major —tal com disposava el testament— és un altre dels aspectes que Llobet analitza en el primer apartat de la seva obra.

Els canvis i la trajectòria institucional, per altra part similars als de molts altres centres d'aquesta mena, s'estudien d'acord amb les ordinacions i els contractes d'obres que en el decurs

del segle XV van apareixent en la documentació conservada. Crida l'atenció el problema dels infants orfes i abandonats, dels que només l'Hospital d'en Castellort se'n feia càrrec.

De l'organització de l'espai intern i dels materials que composaven la fundació pietosa l'autor ens en dóna referències abundoses a través de les anàlisis de diferents inventaris i descripcions detallades dels segles XVI i XVII, segles en què les crisis del Principat es reflectiren en el que l'autor denomina "reformes frustrades".

Canvis substancials s'afegiren al cúmul de successos, positius i negatius en el decurs de l'època moderna, un d'ells, ben transcendent, fou l'enderroc del vell edifici per ocupar el seu espai la nova Universitat borbònica, així com la construcció de l'edifici actual. Igualment les dificultats econòmiques que una obra d'aquesta mena requereix, s'eixugaren amb les rendes de l'extingida comanda de Sant Antoni.

La fundació del Pietós Institut de les Germanes de la Caritat, el 1805, els efectes de la guerra del francès i les conseqüències de la primera guerra carlina, són els elements més destacats sobre els que Llobet teixeix l'evolució de l'Hospital al llarg del segle XIX. L'autor s'endinsa després en l'evolució final, amb els efectes desamortitzadors, els exercicis espirituals dels jesuïtes i, sobretot, la gran tragèdia del 1936. L'evolució dels darrers anys fins la conversió de la casa en la Residència de la Mare Güell (en record de la fundadora de la Congregació Religiosa de les Germanes del Sagrat Cor de Maria), acaba amb unes notes sobre el futur de la institució historiada.

El llibre va acompanyat d'un breu però suficient estudi artístic-arquitectònic, un complet índex onomàstic i toponímic i unes adequades il·lustracions que, tot plegat, constitueixen un bon homenatge a aquella venerable

institució hospitalària de Cervera, de la qual el 1989 hom commemorava el VI centenari de la seva fundació. Els estudiosos dels pobres i de l'assistència als desvalguts tindran en aquest treball una altra aportació que s'afegeix a les —malauradament— poques que es coneixen d'aquest tipus a la Catalunya central i de ponent.

Prim BERTRAN I ROIGÉ
Universitat de Barcelona

TELLO, Enric: *Visca el rei i les calces d'estopa. Reialistes i botiflers a la Cervera setcentista*. Crítica, Barcelona, 1990. 285 p.

I

La historiografia catalana, malgrat les llacunes que encara presenta, està realitzant avanços força importants tant en el plantejament i resolució de nous problemes com en el replantejament i obtenció de respostes d'antics interrogants.

Aquest seguit d'aspectes no són aliens a la historiografia catalana del segle XVIII, i per tant a aquells historiadors que hi estan contribuint. El cas d'Enric Tello n'és paradigmàtic.

Partint de l'anàlisi de la Cervera setcentista, l'autor divideix el llibre en dues grans parts. En la primera (capítols 1 al 4) es proposa d'explicar els motius que dugueren a Cervera a defensar l'opció feliipista. En la segona (capítols 5 i 6) analitza i cerca les causes dels enfrontaments esdevinguts al llarg del segle XVIII entre les classes plebeies i l'oligarquia local una vegada instaurat el nou règim borbònic, precisament aquell règim que Cervera semblava haver defensat.

El lector trobarà, en aquesta obra, una anàlisi excel·lent de:

(a) La formació d'una consciència comunitària i reialista, amb tots els seus elements de continuïtat a partir de la pràctica concreta o del mite quan aquesta es mostra discontinua; (b) el posicionament de la vila en els conflictes d'abast general esdevinguts des del segle XV al XVIII (guerra contra Joan II, guerra dels Segadors, bandolerisme, guerra dels Barretines i finalment guerra de Successió); (c) la formació de la cultura plebea, dels paràmetres en què es movia i de quines respostes articulava; (d) el paper de les oligarquies locals al llarg del conflicte successori i del període posterior; (e) el posicionament de la monarquia absoluta i de les seves instàncies tant en l'atorgament de favors a la "fidelíssima" Cervera com en els conflictes socials esdevinguts a Cervera al llarg del segle XVIII.

II

Però abans d'entrar en una exposició més concreta de les conclusions i arguments que empra l'autor per arribar-hi ens sembla força important destacar diversos aspectes d'abast més genèric, que donaran mostra del tractament que es fa dels aspectes fins ara citats.

En primer lloc, l'autor es proposa criticar aquella visió de la historiografia tradicional que havia contribuït, i que malauradament encara contribueix, a perpetuar una visió mitològica de la realitat. Ja sigui a entendre Catalunya com una voluntat única i unànime, sense parer esment que en el seu interior conviuen diversos interessos tal volta contradictoris, ja sigui a interpretar que els protagonistes dels destins d'una nació o d'una vila són les classes dominants, mentre que les classes populars actuen com a simples comparses incapaces de pensar i d'articular un projecte propi.

En segon lloc, un fet que resulta destacable. Acostumats a mantenir una

divisió de la història en èpoques ben delimitades i en disciplines acotades, Tello trenca aquestes barreres cronològiques i proposa un estudi integrador. Endinsa el seu relat en el segle XII, torna al segle XVIII, reapareix al segle XVII, al mateix temps realitza aproximacions des de la història social, política o institucional alhora que les interrelaciona. Tot plegat respon a un clar plantejament historiogràfic, la història és considerada com una història-problema. La conclusió és clara: respondre a un problema historiogràfic ha de trencar l'encorsetament dins d'una època i una disciplina concreta que podria impossibilitar la seva resolució.

En tercer lloc, l'autor realitza un estudi modèlic d'història local i això des de dues vessants. Per una part, intenta insertar l'estudi local dins un context global més ampli, tant pel que fa als esdeveniments que analitza i els problemes històrics que tracta com en la utilització de les eines teòriques d'anàlisi. Per l'altra, l'estudi local li permet contribuir a la resolució d'aquests aspectes d'àmbit més general. Les seves conclusions, doncs, asssoleixen una forta capacitat explicativa a escala local, precisament perquè han estat contextualitzades, i una important contribució al coneixement històric de la Catalunya de l'època, precisament perquè imbrinca l'estudi local amb interrogants historiogràfics de caire més global. Lluny queda aquella història local, localista en alguns casos, reclosa dins les pròpies muralles i incapaç d'aportar respostes a les preguntes que la ciència històrica es planteja.

III

Ja hem indicat a l'inici d'aquesta ressenya el que aquest estudi es plantejava de tractar; ara es fa necessari observar a quines conclusions arriba i quins arguments ha emprat per arribar-

hi. A nivell esquemàtic, les conclusions són les següents:

1. Cervera, mercès la seva condició de vila reial però sobretot a la seva estratègia reialista, conquerí un seguit de privilegis que garantien la seva autonomia política i fiscal, alhora que incidien, en major o menor mesura, positivament sobre el conjunt de la població. Tot plegat conformà "una comunitat amb una forta identitat com a tal, que tenia una llarga tradició històrica de reialisme estratègic amb connotacions antisenyorials" (p. 145).

2. Aquesta estratègia comunitària també fou seguida en el posicionament a favor del bàndol filipista, i no perquè el "reialisme vilatà" hagués de conduir inexorablement cap al filipisme, sinó perquè es donà un seguit de circumstàncies concretes, i no poc importants, que indicaven que aquesta era la via correcta per continuar mantenint els privilegis que fins aleshores els havia beneficiat. Almenys així ho interpretaven les classes plebees. Perquè el decantament filipista fou protagonitzat per aquest sector social, integrant del "reialisme plebeu", i no per la classe oligàrquica de la vila com fins ara proposava la historiografia. És d'aquesta manera com cal entendre l'estratègia comunitària: la necessitat que tenia la classe dirigent de la ciutat de mantenir uns consensos bàsics amb la classe plebea, que s'expressaven amb la possibilitat d'intervenció d'aquests darrers en els afers de la vila.

3. El consens comunitari —que tampoc no ha d'interpretar-se com l'eliminació de tot conflicte intern— es trencà amb la implantació del règim borbònic. Per una part s'imposaren un seguit de mesures (cadastre, reclutaments, etc.) que incidien negativament sobre el conjunt de les classes populars. Per l'altra, i sobretot les classes plebees, quedaren totalment marginades de la intervenció en els afers del comú, impossibilitant, així, el control que fins

aleshores havien exercit sobre diverses qüestions municipals (fiscalitat, etc.), tendent a limitar un funcionament corrupte de la Paeria que comportés el servei exclusiu als interessos oligàrquics.

4. Això inicià, al llarg del segle XVIII, la protesta plebea mitjançant l'acció dels gremis contra l'oligarquia local. Els gremis, doncs, en cap cas no cal considerar-los, com havia fet la historiografia tradicional, eines del nou poder establert. Aquesta protesta plebea mai anà dirigida contra el monarca. Ans al contrari, la concepció del "realisme plebeu" li atorgava un paper de protector contra aquells que, seguint a aquesta mateixa concepció, ara havien usurpat el poder local. I aquest paper d'àrbitre de la situació era aprofitat pel monarca per refermar el seu poder i aconseguir una progressió de l'absolutisme. Ara bé, si la protesta popular no anava dirigida contra la figura reial, en canvi rebutjava totes les mesures del sistema que ell menava: la monarquia absoluta. Com diu Tello: "els mateixos gremis que tant creien amb el mite reialista no combregaven amb les rodes de molí de l'absolutisme" (p. 218).

IV

Fins aquí hem exposat les principals aportacions del nostre autor i els arguments que les sostenen, a desgrat d'haver-ne simplificat alguns dels seus punts. Com s'observa, l'exposició de les dues primeres aportacions obeeixen a la primera part del llibre, mentre que les dues darreres ho fan a la segona part. Però quines són les "eines" que utilitza, quina és la validesa dels seus arguments, i quins interrogants suscita? Perquè l'obra que ens ocupa convida a la reflexió i obre nous camins a posteriors investigacions. Vegem-ne una petita i escadussera mostra.

Les eines teòriques emprades, a la llum dels fets, són explicitades pel propi autor:

"Per entendre l'actitud de Cervera en la guerra de Successió hem de parar atenció als seus trets distintius i particulars com a *comunitat*. Per entendre els enfrontaments interns que es produiran a l'interior de la ciutat justament al llarg de tot el període que segueix a la victòria del pretendent Borbó, i que fou la també de la victòria de l'opció presa per Cervera, hem d'anar a cercar els *alineaments de classe i els trets d'una cultura plebea autònoma* per mitjà de la qual la gent menuda cercarà fer valer la seva identitat" (p. 136, el subratllat és meu)."

Per tant, comunitat, classe i cultura plebea esdevenen els protagonistes del discurs històric, alhora que permeten articular de forma coherent el contingut d'aquesta obra. Malgrat la discussió que ha comportat la seva utilització en altres àmbits, en aquest cas es presenten del tot vàlides i amb forta capacitat explicativa.

Si ens situem en el terreny de les fonts, l'ús de fonts indirectes, en la primera part del llibre, és el que prima. Per una part, utilitza la historiografia setcentista (Corts) i les obres posteriors que s'hi basen (Massot, Dalmases i Franquesa i Gasol) i les sotmet a crítica i revisió, intentant destriar els elements mítics que la componen de la realitat dels fets històrics, per altra part, es basa en aportacions historiogràfiques locals d'aquesta època.

Ara bé, sense voler negar la validesa de les conclusions a les quals s'arriba fruit d'una impecable argumentació, ens sembla que caldria tornar a insistir sobre el tema. És a dir, corroborar, a la llum d'investigacions amb fonts directes, si aquest consens comunitari que es trencà amb la instauració del règim borbònic fou realment tan constant com sembla deduir-se. Caldria aprofundir sobre aquells moments més conflictius que posicionen l'acció de les diferents classes socials i que són els que posen a prova la capacitat de consens co-

munitari, i això tant pel que fa a l'edat mitjana, als segles XVI i XVII com en la mateixa guerra de Successió. La Cervera dels segles XVI i XVII encara ens és força desconeguda.

En canvi, pel que fa a la segona part, la utilització de fonts directes (Memorials de greuges tramesos a l'Audiència Reial pels gremis cerverins, actes dels Consells Municipals i de la Confraria de Sant Roc) aporten dades que considerem concloents en l'anàlisi del conflicte social de la Cervera setcentista.

Amb tot, després d'aquest estudi, nous interrogants són plantejats pel mateix autor: "¿no havia de constituir aquella cultura [plebea realista] una arrel històrica del malcontentament popular, reialista i carlí, de la propera centúria?" (p. 277).

De la mateixa manera que reclamàvem la necessitat de realitzar estudis més aprofundits per esbrinar l'existència d'elements de continuïtat en la conformació de la identitat comunitària, del consens d'aquesta i de la configuració del "reialisme popular" en els períodes anteriors al segle XVIII, creiem necessari insistir en la necessitat d'investigar la possible vinculació d'aquest comportament popular amb el conflicte carlí del segle XIX. Des d'aquesta òptica, el camp és verge a Cervera.

També, i tot i que Tello realitza una anàlisi del posicionament de les diferents classes socials en els conflictes esdevinguts al llarg del segle XVIII, seria important investigar i aprofundir en les classes socials des d'una vessant interna: nivells de vida, comportaments familiars, etc. Diversos estudis d'aquest estil s'han realitzat i s'estan realitzant a les terres de ponent.

Més encara, l'aportació d'Enric Tello hauria d'obrir un nou camí en la història comparada del conflicte successori. Per una part hauria de permetre iniciar i contrastar els motius que dugueren a

diverses poblacions catalanes a situar-se en el bàndol filipista, extreure'n les conclusions pertinents i cercar-ne les possibles similituds. Per l'altra, també hauria d'observar-se si en aquestes poblacions la reacció de les classes plebees també fou tan contundent en l'oposició al règim absolutista borbònic. En aquest sentit, N. Sales o J. Albareda, a partir de l'anàlisi de diferents viles d'Osona, ja han realitzat diverses aportacions al respecte.

V

En qualsevol cas, l'obra d'Enric Tello suposa una aportació cabdal a la història dels moviments socials pre-industrials, i a la història del conflicte successori i les seves conseqüències la Catalunya del segle XVIII. No cal dir que pel coneixement històric de la Cervera vuitcentista representa una contribució decisiva. Innovadora i exemplar en els seus plantejaments i intel·ligent i sòlida en les seves conclusions, destaca per sobre d'alguns estudis de caràcter local, també a Cervera, insípids en les seves intencions i pobres en les seves resolucions. Però aquesta obra també representa un valor afegit: convida tant a la reflexió de la realitat passada com de la realitat present.

Visca el rei i les calces d'estopa és una obra d'obligada lectura per als interessats en aquest tema i en la història en general.

Ramon RAMON I MUÑOZ
Universitat de Barcelona

TURULL I RUBINAT, Albert: *Els topònims de la Segarra. Nuclis de poblament. Diccionari geogràfic i etimològic*, Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1991. 546 p. (Estudis i Investigacions, 1).

Una nit d'estiu, prenent la fresca en una terrassa de Cervera, ens deia l'autor d'aquest llibre: "Tinc molta feina, estic fent els últims retocs d'*Els topònims de la Segarra*." Heus aquí que l'esmentat llibre veu la llum a la tardor de 1991, quan la Segarra té unes tonalitats molt diverses però entranyables, davant les quals hom admira la terra que l'ha vist néixer. És exactament el que a mi m'ha passat en tenir a les mans *Els topònims de la Segarra*.

Si bé és evident que el seu autor, Albert Turull, no necessita presentació, és important recordar aquí la seva vinculació al món cultural. Ramon Sistac, el dia que va fer-nos la presentació de l'obra, el definí com "un home ple de qualitats científiques i acadèmiques". Jo hi voldria afegir un aspecte més, el d'un home d'acció. Actiu en el camp de la investigació, en el camp erudit, en el de l'ensenyament, en el de fer poble i en molts d'altres.

Els topònims de la Segarra, com l'autor mateix ho indica en una nota preliminar és "el text revisat i ampliat del treball que va presentar el dia 4 de desembre de 1989 al Departament de Filologia de l'Estudi General de Lleida (Facultat de Lletres)". Ocupa 546 pàgines. Hi destaquem una nota preliminar, la introducció, l'estudi de 369 topònims, 408 notes a peu de pàgina, bibliografia, índex d'entrades del Diccionari monogràfic, i un índex general. El volum ofereix un treball de conjunt probablement irreplicable.

Pel que fa a la primera part, la introducció, és d'un gran interès. Per si mateixa constitueix una lliçó magistral, la seva lectura es fa amena i imprescindible

per al lector d'aquest llibre. Destaquem que consta de quatre apartats.

1. Propòsit i gènesi

"Catalogar els llocs habitats —actuals o pretèrits— de la comarca històrica de la Segarra, i explicar l'origen i el significat dels seus noms".

L'any 1983, Albert Turull presenta una comunicació de toponímia de la Segarra en unes Jornades sobre Onomàstica que se celebren a Lleida. La comunicació es publica al Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica. Aquest treball fou ampliat, gràcies a la concessió d'un ajut de treball per part de la Delegació de Lleida d'Omnium Cultural. De 1984 a 1986 continua investigant diferents aspectes del tema fins a presentar-lo com a treball d'investigació en el seu doctorat. És curiós com la seva pròpia realitat es converteix en tema de tesi i posteriorment en aquesta obra.

2. Metodologia i característiques del treball

"Establir el catàleg de llocs de ciutats i pobles que posteriorment serien estudiats".

Hi fa tres apartats: a) Nuclis medievals actualment desapareguts, b) Llocs actuals de difícil consideració com a "nucli habitat", c) Santuaris i ermites amb nom propi. El mateix autor recalca el gran nombre d'esglésies i ermites que hi ha en una comarca tan rural com la Segarra, de tal manera que inclou en el Diccionari el nom de les esglésies i santuaris que es troben aïllats i prescindeix dels que pertanyen a nuclis de població reconeguts.

És un estudi basat en el coneixement directe dels llocs i amb la consulta d'obres generals i especialitzades i moltes edicions de documents medievals. Després passa a la redacció de cada article.

3. Altres qüestions

Enumera alguns aspectes de detall com per exemple: la problemàtica entre la toponímia "major" i "menor", no està d'acord amb aquesta bipartició forçada.

Un altre aspecte: l'article dels topònims. Qüestió molt estudiada i discutida pels especialistes en la matèria. L'autor exposa que en el seu treball l'usa sempre amb majúscula "perquè són l'inici real d'un nom propi".

L'últim aspecte és la creació de topònims. Tema molt debatut, però l'autor es permet fer la següent formulació: "determinats topònims segueixen en la seva formació el camí: 1) nom comú, 2) prototopònim, 3) nom desaglutinat amb genèric prototoponímic, 4) topònim ple desaglutinat, 5) topònim aglutinat (o bé compost)". Acaba fent un estudi de la problemàtica dels noms compostos.

4. El marc geogràfic. La Segarra

Aquest últim apartat presenta la problemàtica dels límits geogràfics d'aquesta comarca. El treball segueix els límits de la Segarra històrica.

El resultat de les seves investigacions dona el cos del llibre, el "Diccionari Monogràfic". És una invitació a un agradable passeig per la Segarra històrica. El doctor Sistac va dir el dia de la seva presentació: "És un llibre que, per la seva estructura de diccionari, permet de ser obert i començar per qualsevol pàgina". Està ordenat alfabèticament de l'A a la X.

L'ordre s'ha establert sense tenir en compte els articles dels topònims, així el primer que trobem és L'Aguda. Com l'autor mateix ho indica són dues les raons: "el cas dels topònims en què l'ús de l'article és només opatiu o vacil·la, i l'excessiva acumulació que s'hagués produït a l'alçada de les lletres E i L, en detriment de la comoditat en el maneig

del Diccionari". L'estudi de cada topònim està estructurat de la següent manera: títol. Referències bibliogràfiques. Documents on l'autor ha trobat els topònims, datats a l'any i la font corresponent, dades que van des del segle X al XVI. Un aspecte de gran interès són les notes que Albert Turull exposa. Els seus comentaris sempre són fruit d'un rigor i respecte vers opinions diferents que han donat especialistes en la matèria. Glossa cada topònim amb molta claredat i concisió.

Hi podem trobar detalls de tot tipus, hi ha 41 topònims acompanyats de l'article "la", 17 amb "el", 10 amb "els" i 9 amb "les". Molts noms compostos, alguns amb l'adjectiu inclòs, com per exemple "Castelltort, Montcortés", altres amb l'adjectiu independent com "L'Espluga Calba, La Guardia Pilosa", i menys acompanyats de sintagma preposicional com "Bellmunt de Segarra, Els Emprius de Ciutadilla" etc.

Nuclis molt petits com "Camp-Real", mas del municipi de Massoteres, sense documentació. Masies que prenen el nom del terreny com "Can Ferrera", situada al sud-oest de Calaf. Molí i granja com "Els Condals". Poble i castell com "Foratmicó, Losor", avui desapareguts. Quadres com "Galí, Jurats".

Noms que fan referència a animals, però que el seu ètim no hi té cap relació com "Conill, Copons". Noms referits a plantes com "El Llor".

És curiós que la nostra Segarra tingui un nombre considerable de topònims que porten el nom de sants. D'un total de 22, 17 corresponen al gènere masculí i 5 al femení, aquest detall ja no sorprèn tant. Sant Pere és el capdavanter, li segueixen Sant Martí, Sant Magí, Sant Just... etc.

Obert a l'atzar *Els topònims de la Segarra*, la curiositat de ceriverina em portà al topònim "Cervera". La documentació consultada és extraordinària, va des de l'any 1024 fins al 1456, total 49

documents estudiats per l'autor. Exposar i analitzar amb molta cura les quatre teories. En primer lloc la proposada per Josep Balari que relaciona "Cervaria" amb el mot *cervix*, entès com a "bescoll". La segona, Cervera com a "lloc de cérvols", defensada per Moll i Badia Margarit. La tercera, relació toponímica directa de "servera", variant femenina de *server*, tipus d'arbre, del qual s'extrau el fruit anomenat *serva*. La quarta, que el mot sigui fruit d'un simple trasllat toponímic en temps de la reconquesta comtal. L'autor descarta la primera hipòtesi, després d'haver exposat amb tota precisió possible les raons a favor i en contra.

De tots els comentaris anteriors voldríem subratllar les següents conclusions:

Topònims de la Segarra és fruit d'un treball d'investigació, el resultat del qual dona una obra marcada per un rigor de fons i forma.

Esdevé un estudi científic molt important, que estudiosos en la matèria hauran de conèixer.

La presència directa en la investigació fa que, a mesura que s'aprofundeix en la seva lectura, hom hi descobreixi aspectes i detalls insòlits i curiosos de la seva terra.

Amb aquest llibre, el certer Albert Turull lliura un homenatge a aquesta terra dura, sí, però forta, que ha estat i és avui la Segarra.

Montse PONT I TARRAGÓ
I. B. "Antoni Torroja", Cervera

TURULL RUBINAT, Max: *La configuració jurídica del municipi baix-medieval. Règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430.* Barcelona, Fundació Noguera, 1990. 648 p. (Col·lecció Textos i Documents, 24).

De la ciutat al municipi. Passant per la història

LA HISTÒRIA DEL RÈGIM MUNICIPAL MEDIEVAL COM A CONDEMNÀ

Questio Aureae Pili. Hi ha entaulada una demanda per calúmnia de part de la ciutat de Ferrara contra Bolonya i cal que els bolonyesos vagin a prestar jurament en la controvèrsia; però, qui hi ha d'anar? Qui ha d'acomplir tasca tan compromesa? Com la causa pertoca a tota la ciutat, n'hi ha prou amb el jurament dels governants municipals o bé hi han d'anar tots i cadascun dels membres de la comunitat?

Aquest cas pràctic de laboratori jurídic d'aprenentatge ens resulta segurament avui dia clar i senzill; però quan fou concebut presentava força connotacions morals i, a més a més, greus implicacions espirituals: recordem que, en la mentalitat imbuïda de religiositat cristiana de l'home medieval, el perjuri era causa certa de condemnação infernal i eterna. El cas va ésser plantejat —evidentment en d'altres termes i llengua, perquè n'hem presentat una espoliació lliurement versionada— per Pillius de Medicina "Mòdena" als seus escolàstics estudiants universitaris en la primera de les seves *Questiones Sabbatine* a mitjan segle XIII. La *solutio domini Pili*, que d'altra banda i pels nostres interessos exemplificadors i provocadors té poca rellevància, era que n'hi havia prou amb la participació dels cònsols, és a dir, els magistrats municipals això sí amb el recolzament del consentiment de la major part de la universitat.

El trànsit jurídic i històric que representa passar de la *unanimitat* de la

participació comunal "*Quod omnes tangit, per omnibus tractari et approbari debet*" a la representació i ficció jurídica de fer com si els governants fossin i actuessin en nom de tots els membres del municipi "*perinde ac*" simbolitza emblemàticament la importància i interès de l'estudi que presentem: la construcció i conformació jurídica de la ciutat medieval com a persona jurídica, és a dir i en termes medievals, com a *universitas*. Tota la tasca d'historiador del dret desenvolupada per Max Turull en la seva obra respon essencialment al desig d'emplenar de contingut semàntico-històric aquesta bàsica distinció jurídica.

* * *

La perplexitat de la paradoxa sovint genera, als ulls del bon observador, el problema científic; però, de vegades, aquest sentiment encuriosit es transmuta —per obra d'altres observadors anteriors— en un malson per al xafarder historiogràfic: la tradició dels morts es converteix en la memòria històrica dels vius en un malson, en expressió *brumària* de Marx. La paradoxa és simple i històrica. En els tractats de pau que seguien la fi de la segona guerra púnica, Escipió l'anomenat Africà va prometre conservar la seva ciutat als vençuts cartaginesos; però, les fonts parlen, i des dels més vells manuals d'història romana s'ha repetit *ab infinitum*, de la total destrucció i anorreament fins els fonaments de Cartago. Com s'entén això? La proverbial i gairebé mítica perfídia fenícia —a ulls de grecs i romans— havia estat assumida pels romans? O bé els cartaginesos, innocents i/o ignorants, no havien llegit o no havien entès allò que van signar?

En el fons i en expressió de *monsieur* Bodin, hi havia un malentès: certament un terrible, cendrós i salubre equivoc de termes, és a dir, carronya pura per als historiadors del dret; quan la matèria històrica entra inadvertidament i silenciosament en els camps semàntics,

allò és —sens dubte— cot vedat de cacera del depredador ius-històric. Els romans havien promès conservar la *civitas*, és a dir, l'organització institucional de la ciutat i, en canvi, els desventurats fenicis havien entès que se'ls mantindria la *urbs*, és a dir, l'estructura material i bellament edificada de la seva capital. La disfunció del llenguatge deixava la suficient esclatxa per encabir-hi sang, foc i molta sal.

L'assumpció —com a objecte científic propi i actual— de la vella distinció dels glossadors, implica —com ja apuntàvem més amunt— endinsar-se en la problemàtica teòrica de la persona jurídica i, més en concret, veure com la dialèctica entre societat i dret cristal·litza en una construcció jurídica i realitat històrica anomenada municipi. L'obra que presentem és —sens dubte— una aportació cabdal a la coneixença ius-històrica d'aquesta problemàtica científica a l'àmbit històric de Catalunya; però, des d'un punt de vista teòric, l'obra ha estat concebuda de manera arriscada perquè en ella conviuen tradició i revolució historiogràfiques d'una forma difícilment jànica. L'obra és —d'entrada— bífrot perquè en ella s'ha aconseguit d'harmonitzar la continuïtat d'una tradició historiogràfica i la renovació en els plantejaments: la continuïtat hi és representada pel puntal de referència ferm i obligat de l'obra pionera i —fins la data— única del professor Josep Maria Font Rius i, en canvi, la renovació prové d'una onada refrescant i d'inspiració europea de plantejaments i replantejaments jurídics —resultat d'un contacte intel·lectual continuat— del professor Aquilino Iglesias Ferreirós. Si sovint les experiències bífrot són terreny adobat al perill de l'esquizofrènia intel·lectual i/o material i solament, de vegades i extraordinàriament —com en aquest cas—, duu a resultats interessants i engrescadors. El resultat no ha estat, però, un sacrifici en l'altar de l'eclecticisme; sinó una síntesi superadora de la qual

només n'és responsable —en darrer terme— l'autor.

Directament de la tradició historiogràfica catalana —de la qual el professor Font n'és actualment el més recíent representant—, l'autor n'ha rebut la preocupació pels *factores històrics externs* que van permetre la cohesió i conscienciació necessàries dels habitants de la ciutat per tal de bastir i generar una/la regulació jurídica de la vida en comú. Del replantejament renovador, l'arsenal dogmàtico-teòric imprescindible per a l'anàlisi de la figura jurídica que emergia. La present publicació és una revisió/reducció de la inicial tesi doctoral de l'autor, el qual ja havia donat molt abans mostra dels seus originals —almenys en les nostres contrades— plantejaments historiogràfics en un model/experiment metodològic en forma de tesina de llicenciatura, dirigida pel professor Prim Bertran Roigé.

* * *

Havent perfectament delimitat l'objecte d'estudi, les seves personals opcions metodològiques i heurístiques van acomboiar Max Turull a circumscriure el seu laboratori d'observació al microscopi cerverí.

Curiosament i exagerant els termes, Cervera continua essent —avui com en l'edat mitjana— una illa en i per la història. Cervera és —avui com aleshores— una discreta població catalana de segon ordre. Situada geogràficament a mig camí entre la megalòpoli marítima i oriental de Barcelona i el centre interior i ponentí de Lleida, és el centre (demogràfic, social, econòmic i polític) i capital natural de l'aspra i seca comarca de la Segarra i mercès a aquesta geografia continua gaudint d'una certa autonomia. Ubicada dalt d'un altiplà, edificada a cavall de dos petits turons i encerclant el castell, l'església parroquial i la paeria, continua conservant fidelment la seva estructura urbana

medieval. Com totes les ciutats té la seva pròpia i particular llegenda negra, de la qual actualment sembla haver-se'n desempallegat: durant força anys va viure del record de les glòries passades, de l'esplendor històrica adquirida malgrat ella durant el segle XVIII quan, per decisió reial i borbònica de Felip V, va instal·lar-s'hi l'única i exclusiva Universitat catalana en compensació de la seva fidelitat en la guerra de Successió. Històricament, el seu origen com a ciutat cal vincular-lo al fet d'ésser un nucli avançat i poderós establert pels comtes reis catalans en la Catalunya Nova, és a dir, en la terra conquerida al sarraí i posteriorment repoblada. El fet d'ésser una vila reial va atorgar-li, durant l'edat mitjana, l'estranya qualitat d'illa de jurisdicció reial enmig d'un mar de nuclis de jurisdicció senyorial-feudal.

Aquest conjunt de caràcters originals permet l'autor de parlar d'un univers ideal d'investigació on poder assajar metodològicament —la reducció i aïllament relatiu en són els punts— una mena d'història local *total* on les seves dimensions s'ofereixen a la intensitat i profunditat analítiques de l'investigador solitari com a àmbit de recerca abastable.

Els esforços es condensen i concentren en un univers d'anàlisi reduït que no pas reduïdor: el fantasma de la història local plana damunt la recerca. Més enllà del debat que enfronta història local amb història general/nacional, l'autor reivindica, amb la seva obra, els estudis d'àmbit localitzat i això perquè el futur de la història local roman lligat al desenvolupament d'investigacions —com aquesta— que es plantegin problemes generals des de la realitat concreta de cada indret. Recordem que la història no es fa solament amb documents sinó, i sobretot, amb pensaments.

Després de les condicions, vénen els condicionants: els estrets límits heurístics de la història medieval —les

odioses fronteres concretes i reals dels documents—han obligat i adscrit Turull a l'empíria microscòpica; però, l'estretor sovint no té res a veure amb l'abundor ni la profunditat: en les petites dimensions dels arxius municipals catalans s'encabeixen —com en els abismes oceànics— quantitats ingents —que, a mesura que hom s'atansa a la fi de l'època medieval, s'autoreproduïen exponencialment— de restes documentals (compilacions de privilegis, pergamins, actes de les sessions del Consell, llibres de Clavaria, llibres de Manifest: entre d'altres dels que han estat utilitzats). D'aquesta documentació cal predicar-ne, a més del seu evident interès, que la seva immensa majoria roman inèdita, és de lectura difícil a causa de la cal·ligrafia gòtico-cursiva del segle XIV i, de vegades, resta en un deficient estat de conservació. Malgrat tots aquests entrebancs, Turull ha reeixit en la seva tasca i això és així perquè —segons vella i clàssica màxima encunyada per Fedre— *opus artificem probat*.

* * *

Sísif, interrogat per Camus sobre la finalitat del treball humà, no serà capaç de respondre cap raó convincent; només el Prometeu esquilià, lúcida i encadenat en l'escenari caòtic del desert escità, serà capaç de respondre a l'enigma de la insaciabilitat humana: *He estatjat en ells les cegues esperances*. Quines esperances? El tità captiu i irònic respon: *He fet que els mortals deixessin de tenir els ulls fets en la mort*. Si haguéssim d'escoltar les opinions dels enterramorts filosòfics i dels immortals, a ben segur que mai no podríem parar de fer rodolar la pedra turó avall per poder entendre l'activitat humana.

Als ulls dels nostres congèneres humans, l'historiador sovint és un personatge il·lús i una mica ridícul: pretén, sense cap mena de rubor i imbuït en una fe cega en els seus documents, ésser capaç de travessar espai i temps romanent assegut en el seu despatx. Fins

ara hom ha anat escoltant-los perquè ells solament expressaven allò que tothom creia i bastien així una genealogia del present. La història va néixer a l'ombra dels mantells d'ermini dels reis. Els cronistes reials —lacais del sobirà— aixecaven aleshores acta fotogràfica dels gestos majestuosos dels monarques. Coexistia amb aquesta història oficial la rememoració dels successos, les batalles, les capitulacions, els fets inoblidables i els cataclismes inexplicables. Però, sortosament i d'un temps cap aquí, la situació ha anat canviant: la història-crònica i la història-contingència estan essent arraconades en l'obscur bagul de la ideologia per la història-ciència. La història científica pretén esbrinar la veritat de l'aparença i reclama —com a pròpia i distintiva— la capacitat, mitjançant l'explicació, d'entendre el present a través del coneixement del passat per a poder projectar el futur.

L'activitat de Max Turull només és comprensible tenint en compte dues creences: una estimació sense límit a la seva terra —al seu bressol— i una fe cega en la Història com a arma. Aquestes dues obstinacions no haurien cristallitzat mai en res palpable si no hagués estat per una voluntat de ferro i una finura ius-històrica que van saber inserir-se en un context favorable i acollidor. Sense l'acolliment i el suport humà —dels quals l'autor en dona complert compte en els agraïments de la publicació— l'obra no hauria estat pas possible. El context favorable cal situar-lo en dos factors com són la recuperació de la pròpia identitat i de l'esperit democràtic-municipalista, factors que no s'entendrien si no esmentéssim l'aportació/irrupció entusiasta de noves fornades d'historiadors com Turull. L'obstinació de veure en la història una arma, cal entendre-la en el sentit que la multiplicació d'estudis de caire localitzat ha de permetre en els propers anys superar moltes hipòtesis generalment admeses en història na-

cional/general i, alhora, reforçar amb un sentit crític en sentiment de pertinença al lloc, legitimant un autèntic municipalisme, base de la democràcia política; en certa forma, doncs, la història seria l'eina de guerra en contra tant del localisme romàntico-erudit com del folklòric-populista.

Si massa sovint l'ètica humana es redueix a l'estètica —al borbònic "*kaloskagathos*" grec i platònic—; en el cas de Max Turull —com hem vist— és, sens dubte, una *estètica de l'edelweiss*: d'aquestes petites flors blanques que neixen en els més enlairats cims muntanyencs i que exigeixen dels excursionistes-recercadors esforços tenaços, durs i continuats per arribar al cim i collir-les "*per aspera ad astra*".

Avui més que mai, en una terra que s'obre més al cop sagnant dels explosius i no a la ferida fructificant i mil·lenària de l'arada, són atrapats enmig del desencís del progrés i el vòrtex de la nostra societat de consum engoleix cultures i boscos imprescindibles per viure. Munts de paperassa impresa a tot color per vendre'ns inútils objectes que suposadament han de satisfer les nostres necessitats, engoleixen vertiginosament arbres i, amb ells, el nostre futur; en aquest context, cal reivindicar la tasca i l'obra de Max Turull com a heroica i alegrar-nos d'un dels pocs usos enriquidors del paper que surt dels malparats arbres.

Com cal evitar *quomodo ingenia saepe calamitate intercidant* (que els ingenis es perdin sovint per manca de sort, és a dir, per no tenir la sort de trobar qui sàpiga aprofitar-los) i perquè *scribendi nullus est finis* (mai manca què escriure), només ens queda un possible i lacònic consell: *plus videas tuis oculis, quam alienis* (fia't més dels teus ulls que dels aliens).

Jaume RIBALTA I HARO
Universitat de Barcelona

CASTELLA, Agustí: *Històries de Cervera, I: Bodes de plata d'Els Ametllers i altres històries*. Lleida, Virgili i Pagès, 1989, 98 p. (Biblioteca de Cervera i la Segarra. Sèrie Nova; 10).

Històries de Cervera, II. A. Duran, A. Ramon, F. Dalmases, J. Pedrós, R. Turull, J.M. Llobet, E. Pipó, F. Bajona, A. Xuclà, I. Castelltort, A. Rovira. Lleida: Virgili & Pagès, 1990, 114 p. (Biblioteca de Cervera i la Segarra. Sèrie Nova; 11).

CARBONELL, Mateu: *Històries de Cervera, III.* Lleida: Virgili i Pagès, 1990. 110 p. (Biblioteca de Cervera i la Segarra, Sèrie Nova; 12).

MESTRES FREIXES, Josep: *Històries de Cervera, IV.* Lleida: Pagès Editors, 1991, 110 p. (Biblioteca de Cervera i la Segarra. Sèrie Nova; 13).

Publicacions de la Biblioteca de Cervera i la Segarra

Aquests quatre volums consecutius de la col·lecció Biblioteca de Cervera i la Segarra, sèrie Nova, i amb el mateix títol genèric, tenen un objectiu comú: plasmar i divulgar "històries" que són retalls i esbossos de la història local quotidiana.

Promoguts per i a cura de Ramon Turull, fundador i amb funcions d'editor literari de dita col·lecció, llur configuració presenta uns trets comuns: autors locals, sigui per naixement o bé per estar molt vinculats a Cervera; temàtica local; cronologia preferent situada entre les acaballes del segle XIX i els anys 1930-1940; cada volum, d'extensió molt similar, estructurat en articles (històries) breus, independents i majoritàriament inèdits; escrits en prosa, alguns representen un diàleg entre l'editor i l'autor. L'estil, amb

peculiaritats pròpies de cada autor, és àgil i la lectura amena.

Històries de Cervera, I... Una introducció aclaridora del concepte d'històries i una semblança de l'autor escrites per Ramon Turull, prologuen aquest volum. Segueixen 14 històries inèdites escrites per Agustí Castellà, col·laborador del quinzenari *Segarra*, i de profundes arrels pageses.

"Història del Barri dels Ametllers", escrita en commemoració del 25è aniversari d'aquest barri perifèric de Cerverà, ens en dona tot l'història: ubicació, origen del nom, moviment demogràfic, mancances,... Segueixen cinc històries referents a llocs del terme de Cervera: "Noms de les partides de Cervera", "Els camins de Cervera", "Les fonts de les partides de Cervera", "Els tolls del Torrent", "Les basses del terme de Cervera". Aquestes històries relacionen i situen llocs en gran part desapareguts. Entremig d'aquestes històries es troba "L'alegria de caminar", reflexió sobre l'aspecte saludable de l'exercici físic. A continuació un grup d'històries fan referència a fenòmens climatològics i llur incidència en les feines del camp: "La llarga revessia del febrer de 1956", explica les glaçades negres d'aquell any i les conseqüències desastroses sobre l'agricultura; "Els vents a Cervera", relació dels vents que bufen a Cervera i llur aplicació; "Sant Jaume i el canvi de lluna", constata el desfasament entre el calendari de l'any natural i el calendari lunar; "El batre, sant Jaume i la tradició" sobre la idoneïtat d'aquesta data pel batre; "Els mesos amb refranys", calendari de refranys amb referències agrícoles; "Dues campanades històriques i de quan els campaners anaven a recollir blat per les eres" relata les pedregades dels anys 1906 i 1950, i del recurs de tocar les campanes per escampar la pedregada i la gratificació que rebien els campaners. Una última història, "Els mossos, la soldada i la tarifa" dibuixa la funció social i laboral dels mossos en el treball de la terra fins

Als anys 50, i llurs sistemes retributius. Aquest volum inclou 8 il·lustracions referents al barri d'Els Ametllers.

Històries de Cervera, II. Calaix de sastre que recull 22 històries, algunes inèdites i altres publicades anteriorment. Escrites per 11 autors diferents, dos d'ells no locals: Raventós i Castelltort. Tots ells de formacions molt diverses.

"De com Cervera no ha estat mai al torrent", d'Agustí Duran i Sanpere,¹ raona arqueològicament els primers assentaments de Cervera. "Els esperitats" d'Antoni Ramon Arrufat ens descriu la festa del Santíssim Misteri i el conjur que es feia dels esperitats en aquesta celebració. Segueixen quatre històries de temàtica carlina: "Cervera a l'últim terç del segle XIX", de Faust de Dalmases² debat el caràcter liberal o carlí de Cervera, s'exposen les transformacions urbanístiques i l'ambient de la ciutat d'aquest període. "16 de febrer de 1875: els carlins intenten conquerir Cervera" de Josep Maria Llobet i Portella, descriu l'atac per sorpresa de les tropes carlines a Cervera. "16 de febrer de 1876: programa del 1er aniversari extractat", l'Ajuntament de Cervera detalla els actes commemoratius de l'atac dels carlins. Entre ells s'inclouen els canvis de nom dels carrers Combat, Sòria i Burgos. L'extracte ha estat realitzat per Ramon Turull. Del mateix autor, "La processó del puro", ens descriu la manifestació cívica que recordava el 16 de febrer de 1875. Quatre històries més ens parlen del campanar de Santa Maria i el seu rellotge: "Notícia del primer rellotge mecànic del campanar de Santa Maria", de Josep Maria Llobet i Portella.³ "Les hores d'arena" extret d'un article de l'autor igualadí Ignasi Castelltort⁴ tracta del sistema seguit per tocar les hores del campanar, abans dels rellotges mecànics, aplicable al campanar de "La primera vaga a Cervera?", de Josep Pedrós Orobítz, descriu la vaga per

reivindicacions econòmiques que feren els Acordats que voltejaven les campanes grosses de Santa Maria. "Josep Pipó i Nouet salva les campanes de Santa Maria", d'Ermengol Pipó Armengol, narra com l'any 1936 s'evità la destrucció de les campanes.

A continuació, trobem un seguit d'històries molt diverses: "La caixa, la calaixera i l'armari" d'Agustí Duran,⁵ estableix paral·lelismes entre l'evolució d'aquests mobles i les vies de comunicació (camí, camí ral i carretera), i els transports (mula, carro i camió). "Finestres i la xocolata desfeta" de J. Raventós⁶ posa de manifest l'afecció del jurisconsult Finestres per la xocolata i les disquisicions literàries que la xocolata havia originat. "L'últim davallament: Mort de Ramon Bernaus Domènech" homilia que mossèn Francesc Bajona pronuncià en la missa de funeral per R. Bernaus. "La mà de ferro: una llegenda del campanar" d'Antoni Ramon Arrufat, és una al·legoria poètica de la imatge del campanar des d'uns ulls de nen. A "Precedents immediats de Passió", Ramon Turull transcriu dos programes dels anys 1935 i 1936 de les representacions de la Passió fetes per la Secció de Teatre Casal Català, al Teatre Principal i al Teatre Casal de Cervera respectivament. La història "Record de Mossèn Ramon Pinós: 1853-1913", d'Agustí Duran⁷ evoca el seu primer mestre arxiver de Cervera. A "La primera sardana ballada a Cervera", Ramon Turull relata les circumstàncies en què fou ballada la primera sardana a Cervera segons informació facilitada per Frederic Gómez. "Batalla entre moros i cristians", de mossèn Andreu Rovira descriu l'acte lúdic que se celebrava per la festa de Sant Magí a finals del segle XIX. "Breu història de l'Institut "Santiago Ramon y Cajal: 1933-1939", d'Antoni Xuclà Riu,⁸ i "50 anys de la creació de la Mútua Escolar (1940-1971)", de Ramon Turull, són dues històries complementàries que dibuixen el panorama de l'ensenyament secundari

a Cervera durant aquest període. "El Mostatxo: última sentència capital executada a Cervera", de Josep Pedrós,⁹ és el relat de l'última execució pública a Cervera. "El dolç invent del Carameloscope", escrita per Ramon Turull, evoca les sessions de cinema infantil organitzades per Claudi Gómez. Aquest volum inclou 4 il·lustracions.

Històries de Cervera, III. Mateu Carbonell Razquin, químic, enòleg, amb varies publicacions científiques, col·laborador del quinzenari *Segarra* i home de teatre, escriu les 29 històries que formen aquest volum, la majoria inèdites. Històries diverses temàticament i cronològica, però amb un fil conductor en la major part d'elles: la vinya i el vi. Des d'angles diferents es destaca la importància que tingué el cultiu de la vinya a Cervera i comarca.

"Vingué Plini a Cervera?" i "Quatre segles de bonaventura i sis de desventura" aporten una visió històrica sobre la possible vinguda de Plini a la Lacetània per tastar-ne els vins, i l'evolució de la vinya i el vi durant les invasions dels romans i bàrbars, respectivament. "Història de dos pous", dona notícia del Pou de Sant Miquel i el Pou del Gel i l'escassetat d'aigua a Cervera.

"Els capellans el volen més barat", ens parla de la lliure entrada del vi a Cervera el segle XV, i l'impost que comportava. "Qui fou Antoni de Martí i Franqués?",¹⁰ ofereix la semblança del científic que fou estudiant a la Universitat de Cervera. "La primera malura" i "La segona malura", descriuen les dues grans plagues que patiren els vinyars de la Segarra: la cendrada, l'any 1851 i la fil·loxera, l'any 1876. "El perquè del carrer dels magatzems" narra els inicis de les construccions dels magatzems de vi que iniciaren la urbanització de la zona Nord de la ciutat. Segueixen sis històries de personatges vinculats al comerç del vi: "Mademoiselle Mimi" i "Les enfants de la patrie" sobre comerciants francesos que visqueren a

Cervera; "Hijos de José Ferran", el primer exportador del vi de la Segarra a França; "Aristides Maillol a Cervera" narra la relació de l'escultor amb Cervera a través d'una família que tenia negocis vínics; "El Compte de Lavern" i "El senyor Jaume Mas, de Palou" descriuen dos negociants del vi. Tres històries més fan referència a contenidors i transport de vi: "Les aventures d'un porró", narra les trifolgues d'un porró que viatjà de Calella a Argentina i retornà a Cervera; "El cup més gran de Cervera", descriu un cup amb una cabuda de 600 cargues de vi; "Els carros de vi", parla del transport del raïm i els traginers de vi. Segueixen històries de temàtica diversa: "La llavor del Sindicat", sobre la reacció dels pagesos a l'Assemblea de la Cambra Agrícola Oficial de la Segarra, el 1918, contra la taxa de blat. "El meu pare", semblança de Jaume Carbonell. "L'Ondara, un riu que neix sota un llit", determina el punt exacte del naixement del riu i el seu trajecte. "La Bala Roja", nom donat al cotxe de Josep Ferran, dona peu a evocacions i records personals diversos. "La Mare de Déu de l'incendi i Mossèn Andreu" descriu les vicissituds per les que passà aquesta imatge fins la seva instal·lació definitiva i semblança de mossèn Andreu Rovira. "Josep Solsona i Duran, fins els 30 anys", record de l'amic i poeta. "Història d'un himne", relata la creació de l'himne de la Confraria de Vins de Cava de Sant Sadurní. "Història d'una aroma", valora les Aromes de la Segarra, i descriu l'elaboració i les qualitats de la beguda Aromes de la Segarra. "Un Misteri de la Passió a Cervera", és el relat de la representació commemorativa del 5è centenari de les representacions de la Passió. "Mossèn Breu", és un record de l'amistat de Josep Breu i Goberna. "Investidures del científic Oró i de l'alcalde Salat", conté la transcripció de la crònica¹¹ de la investidura com a Mestres Confreres d'Honor de la Confraria dels Vins de la Terra Ferma d'ambdós personatges,

breu descripció dels objectius de dita Confraria i semblança de Joan Oró. "Una de lladres" relata un atracament que patí l'autor a Barcelona. Aquest volum inclou 22 il·lustracions.

Històries de Cervera, IV. Volum estructurat en 24 històries molt diverses, inèdites, escrites per Josep Mestres Freixes, que és administratiu del Banc Central, col·laborador del quinzinari *Segarra* i té publicades altres obres.

"La Casa Gran", descriu arquitectònicament la Paeria de Cervera i destaca el sentiment de grandesa d'edificis notables de la ciutat. "El castell" i "Els Pastorets de l'Agrícola" són dues històries diferents per una mateixa evocació: la personalitat de mossèn Josep Arques. "L'any cinc", narra la sequera de l'any 1905 que afectà l'economia de la Segarra i propicià la caiguda de la Banca Gener. "L'alcalde Pomés", tracta dels avatars pels que passà Marià Pomés que d'alcalde i terratinent passà a agutzil i pobre. "Les timbales", història que rememora l'ambient de festa que creaven les timbales que precedien la Corporació Municipal en les grans manifestacions públiques. "Un Corpus del segle XV" fa referència a la producció bibliogràfica de Faust Dalmasas, i especialment a un opuscle que descriu el Corpus de l'any 1426. "Les Completes", descriu la celebració de les Completes per la Festa del Santíssim Misteri i assenyala l'evolució del confort de l'església de Santa Maria. "El Xantre" és la semblança de mossèn Ramon Farré incidint en les seves qualitats musicals. "Un personatge controvertit", palesa que les innovacions i dinamisme de mossèn Jeroni Roca i Rossell, ecònom de Santa Maria, no sempre van ser acceptades pels cerverins. "La conducta" descriu el pacte verbal que regulava en mitjà rural els serveis del metge, l'apotecari i el campaner. "El pas del viàtic", descriu un servei religiós que reflectia la relació humana en les petites poblacions. "Les cues a les fonts",

manifesta la problemàtica de l'aigua a Cervera i la constitució de la societat Aguas y Suministros, S.A. "La Canadencia", explica la instal·lació d'aquesta empresa d'explotació de recursos hidroelèctrics a Cervera i els canvis socials que comportà. "Estampa bucòlica", és una imatge quasi fotogràfica del carrer Major dels anys 30. "Els segadors", relat sobre els segadors que venien del Nord de Catalunya per a llogar-se a la Segarra el mes de juliol. "Pioners de la fotografia" relaciona els primers fotògrafs de Cervera, especialment rellevants per la captació d'imatges de valor documental. "L'ABC del futbol a Cervera", descriu els inicis d'aquest esport, situació dels camps, jugadors, rivalitats,... "Els carnivals dels anys 20", és una breu descripció dels actes que formaven els carnivals: rua, balls, concursos... "Foc al Sindicat", recull la imatge de l'incendi que destruí el Sindicat, l'any 1923, amb referències a l'evolució posterior fins al seu tancament. "Visita reial", és una crònica de la visita d'Alfons XIII a Cervera. "Moment musical", relata les trifolgues que l'autor passà per aconseguir que tingués lloc a Cervera un concert de l'Orquesta Sinfónica de Madrid, l'any 1944. "El fred d'abans", descriu els hiverns rigorosos que es patien a Cervera. "Breu història d'una conversa", reflexiona sobre la complementarietat entre història i progrés. Aquest volum inclou 12 il·lustracions.

La producció bibliogràfica cerverina ha estat tradicionalment rica en estudis d'investigació històrica, elaborada per historiadors. Els quatre volums d'*Històries...* enriqueixen aquesta producció bibliogràfica amb una nova faceta divulgadora, tant pel material que s'hi aplega, com per la formació diversa dels autors i l'estil emprat.

En l'aspecte formal, considerem que hi ha alguns punts en els quals caldria extreure el rigor: 1) les dades biogràfiques dels autors les trobem molt

explícites als volums I i IV, no és així al volum III. Al volum II se situen cronològicament part dels autors, no tots (de Faust de Dalmases i dels autors en actiu no trobem cap referència); 2) no sempre és clara la qualitat d'inèdits dels articles (per ex. "El nom de les partides de Cervera"); 3) en algun article l'autoria no queda clarament definida, ja sigui per manca d'informació ("Precedents immediats de la Passió") o bé perquè semblaria més just parlar d'autoria plural ("Els camins de Cervera"). Creiem que seria útil completar l'obra amb índexs onomàstics, toponímics i de matèries.

Aquestes precisions formals ajudarien, per una part, a diluir dubtes del lector no cerverí i de les futures generacions cerverines, i per altra part, ajudarien a potenciar aquesta obra, ultra el seu caràcter divulgatiu, com a eina bàsica per un primer nivell informatiu.

Considerem cabdal per a la història local la publicació d'obres com *Històries...* perquè fixen a la memòria col·lectiva fragments d'història oral, teixida de fets i situacions irrepetibles que, fins llur publicació, pertanyen exclusivament a la memòria individual dels autors i que, sovint, són difícilment recuperables.

Àgata ALEGRE I BATLLE
Biblioteca Comarcal de Cervera

1. Publicat a *Gaset de Cervera*, núm. 1, 1928.
2. Extret de: Dalmases, Faust de. *De la Cervera vuitcentista*, Cervera, 1934.
3. Resum extret de: Llobet i Portella, Josep M. "Aconduïment d'Antoni Mulet, rellotger de Valls, com a responsable vitalici de la bona marxa del rellotge del campanar major de Cervera (1510)". *Actes de la XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1989.
4. Text extret de: Castelltort, Ignasi, "L'esclavitud dels tocadors d'hores". *Anecdolari igualadí*, Igualada, 1983.

5. Text extret de la conferència pronunciada per Agustí Duran i Sanpere "Les nostres mestresses". Cervera, 1964.

6. Text extret de: Raventós, J. *Memòries d'un cabaler*, Barcelona, 1932.

7. Text extret de: Agustí Duran i Sanpere. *Tornant-hi a pensar*, Barcelona, 1961.

8. Publicat a *Segarra*, 20, XII, 1983.

9. Publicat a *Segarra*, 1, XI, 1980.

10. Entrevista de Ramon Turull a Mateu Carbonell publicada a *Segarra*, X, 1982.

11. Crònica de Lleonard Santacana i Trilla publicada a *Segarra*, VII, 1988.

Publicacions del Centre Associat de la UNED, Cervera

Palestra Universitària, 1. Cervera, Centre Associat de la UNED, 1986. 216 ps.

Palestra Universitària, 2. Cervera, Centre Associat de la UNED, 1987. 278 ps.

Palestra Universitària, 3. Cervera, Centre Associat de la UNED, 1988. 352 ps.

Palestra Universitària, 4. Cervera, Centre Associat de la UNED, 1989. 328 ps.

Palestra Universitària, 5. Cervera, Centre Associat de la UNED, 1991. 234 ps.

Església i societat a la Catalunya del s. XVIII, vol. I. Ponències (II Jornades d'Estudis d'Història, 29 i 30 de setembre-1 d'octubre de 1989). Cervera, Centre Associat de la UNED, 1990. 172 ps.

Església i societat a la Catalunya del s. XVIII, vol. II. Comunicacions (II Jornades d'Estudis d'Història, 29 i 30 de setembre-1 d'octubre de 1989). Cervera, Centre Associat de la UNED, 1991. 284 ps.

El món rural català a l'època de la revolució liberal, vol. I. Ponències (III Jornades d'Estudis d'Història, 2-4 de novembre de 1990). Propera edició.

Actas del Congreso Internacional "Historia de los Pirineos" Cervera, 1988. 2 vols. Madrid, Edició per Eduardo Ripoll Perelló i Manuel F. Ladero Quesada, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1991.

Palestra Universitària, 1

"Noticia de un nuevo yacimiento ibérico: el Tossal dels Morts, Alcoletge". Rubio Ruiz, Daniel.

"Restes romanes a la Vall del riu Corb (la Segarra, l'Urgell, la Conca de Barberà)". Duch i Mas, Joan.

"Una donació de Pere el Catòlic relacionada amb el poble de Conill (1203)". Llobet i Portella, Josep M.

"Els sistemes electorals al municipi de Ponts durant l'Època Moderna (segles XVII-XVIII)". Gabriel i Forn, Manuel.

"Els gitanos durant l'Edat Moderna (Referència als gitanos de Cervera)". Portella i Freixes, Josep.

Breu repàs sobre l'arribada i assentament d'aquest col·lectiu en territori espanyol, el rebuig social i les disposicions oficials envers aquesta ètnia. L'autor dona notícia sobre els gitanos de Cervera a l'època borbònica.

"Comentario literario de un texto poético". Hernández Agelet de Saracibar, M. Pilar.

"Repercusiones del legado de Pedro Vila Codina en el partido judicial de Cervera". Alins Rodamilans, Antonio J.

Estudi sobre la situació educativa, a nivell d'escola elemental, durant les dues primeres dècades del s. XX, centrat al partit judicial de Cervera. Analitza les repercussions que en aquest àmbit tingué el llegat de Pere Vila Codina, nascut a les Oluges (la Segarra) i que morí a l'Argentina (1916) on va fer fortuna. Pere Vila donà gran part dels seus béns a les Oluges i al Partit Judicial de

Cervera perquè es destinessin a l'educació dels infants de famílies necessitades.

"La comunicación no verbal". Callejón, Diego L.

"El anciano: aspectos psicosociológicos". Carrillo Gistain, Fernando.

"La electrónica y los actuales sistemas ni.

Palestra Universitària, 2

"Algunas cuestiones que plantea el estudio de las prerrogativas parlamentarias". Ferré Mestre, Antoni.

"Incidencia de la ley 30/81 en el partido judicial de Cervera". Xuclà Comas, Ramon M.

Estudi sobre la llei 30/81 que regula el procediment a seguir en les causes de nul·litat, separació i divorci, referint-se, també, a la llei de Divorci de 1932. Tot seguit, presenta la incidència, des d'un punt de vista estadístic, de les dues lleis al partit judicial de Cervera.

"Camins prehistòrics per la vall del riu Corb". Duch i Mas, Joan.

Algunes referències a Cervera.

"Les pintures absidals de Sant Climent i Santa Maria de Taüll". Zapater i Zapater, Ismael.

"La Regla de la Cofraria del Santo Crucifijo y San José, de Córdoba (1579)", un manuscrit singular de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera". Llobet i Portella, Josep M.

Estudi formal i de contingut, amb la transcripció del text, d'un llibre manuscrit pertanyent a una confraria de Còrdova que per circumstàncies desconegudes es troba a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera.

"Nuevos datos sobre el paso de la Expedición Real por Cataluña en la primera

guerra Carlista. Consecuencias en la ciudad de Cervera y su comarca". Rubio Ruiz, Daniel.

Una introducció general sobre la primera guerra carlina, fent referència a la batalla de Gra (la Segarra), dóna pas a l'estudi de la situació polític-militar de Cervera i la comarca davant de l'Expedició Reial. L'autor se centra en una institució cerverina, el Sant Hospital, que habilitat com a hospital militar, patí molt directament la guerra.

"El paper geoestràtegic de la zona del Segre Mitjà durant l'ofensiva de Catalunya (1938-39)". Gabriel i Forn, Manuel.

"Comentario lingüístico-literario de un texto narrativo". Hernández Agelet de Saracibar, M. Pilar.

"Les sessions pedagògiques com a proposta de canvi social (1900-1916)". Alins i Rodamians, Antoni.

Treball sobre les noves tendències i experiències pedagògiques a començaments de segle. Referències sobre Cervera.

"Una introducción al estudio del "currículum". Gairín Sallan, Joaquín.

"Noticia histórica sobre la Psiquiatria en Lérida". Carrillo Gistain, Fernando.

Treball sobre la història dels centres psiquiàtrics, des del segle XIX fins a l'actualitat, de la província de Lleida, amb notícies de la Universitat de Cervera.

Palestra Universitària, 3

Volum de contingut monogràfic que recull les ponències i les comunicacions presentades a les I Jornades d'Estudis d'Història "El món Medieval a la Catalunya de Ponent", celebrades l'octubre de 1987.

"El règim municipal a la Catalunya medieval". Discurs d'inauguració (resum). Font i Rius, Josep M.

"Consideracions sobre l'hàbitat medieval". Bolós i Masclans, Jordi.

Ponència sobre l'organització del territori a la Catalunya ponentina amb referències sobre Cervera i pobles de la Segarra.

"Les encunyacions monetàries medievals a la Catalunya de Ponent". Llobet i Portella, Josep M.

Ponència sobre l'emissió de moneda, durant l'Edat Mitjana a les Terres de Ponent (Segarra, Urgell, Noguera, Garrigues i Segrià), situant les encunyacions en el context socio-econòmic i polític del moment, estructurat en tres períodes: visigòtic, islàmic i comtal-reial.

"El món medieval jurídic i les seves institucions a la Catalunya de Ponent". Bellot Roig, Anna Maria.

"Butlles pontifícies sobre l'Estudi General de Lleida (segles XIV-XV)". Esteve i Perendreu, Francesc.

"Les possessions dels Ordes Militars a Ponts durant el segle XII". Gabriel i Forn, Manuel.

"El llibre de Privilegis de Cervera (1360): Introducció històrico-jurídica i rúbriques dels documents". Turull i Rubinat, Max; Canela Garayoa, Montserrat.

Els autors presenten —en les seves paraules, més un instrument de treball que un estudi— les rúbriques dels documents que formen el *Llibre dels Privilegis* de Cervera, conservat a l'Arxiu Històric Comarcal. Conté un resum del contingut del text dels privilegis acompanyat del context històric i jurídic (dret municipal).

"La remença dels pagesos de les terres de Ponent". Bach i Riu, Antoni.

La condició socio-econòmica dels pagesos de remença a les Terres de Ponent des del segle XI fins la segona meitat del XIV, estudiant les repercussions de la Carta de Poblament de Lleida, així com les lleis i cons-

titucions aprovades en les corts d'aquest període.

"La moreria d'Ascó a meitat del segle XII". Biarnès i Biarnès, Carmel; Baroja i Benlliure, Víctor.

"L'Urgell i la Segarra. Conquesta i repoblament. Context històric a la Carta de Població de Verdú". Boleda i Cases, Ramon.

Fa esment a diverses viles entre elles Cervera.

"Els fons medievals dels Arxius Històrics Comarcals de Balaguer, Cervera i Tàrraga". Canela, Montserrat; Farré, Joan; Gonzalvo, Gener.

Aquest estudi és un instrument de treball per als investigadors del període medieval d'aquestes tres poblacions i les seves comarques. Els autors presenten un inventari dels fons medievals dipositats als Arxius Històrics Comarcals. Per l'AHC de Cervera trobem l'inventari del fons municipal, del notarial i de la Comunitat de Preveres.

"Un "encant" de la casa dels Sanaüja a Lleida, any 1343". Garcia i Biosca, Joan Eusebi.

"La repoblació de la Segarra a l'alta Edat Mitjana (segles IX-XI)". Benet i Clarà, Albert.

Treball sobre l'avanç del poblament en aquesta zona de frontera entre cristians i musulmans. Anàlisi de la repoblació a Cervera i el seu terme, la Marca del comtat d'Urgell i el comtat de Manresa.

"Sobre la tipologia rural i medieval de Guimerà". Duch i Mas, Joan.

"Apropament a l'hàbitat medieval en la ribera baixa del Sió". González Pérez, Joan R.; Marcalafín Torres, Juli; Rubio Ruiz, Daniel.

"Consideracions sobre la rehabilitació dels conjunts històrico-artístics rurals menors de la Catalunya medieval: l'experiència de Guimerà". Llop i Torné, Carles Joan.

Palestra Universitària, 4

"El derecho de asistencia letrada al detenido o preso, obligatoriedad e irrenunciabilidad del mismo". Xuclà Comas, Ramón María.

"Un primer inventari dels gravats rupestres o petroglifs de la vall del riu Corb". Duch i Mas, Joan.

"Aportació a l'estudi de la simbologia funerària a la necròpolis de l'església de Sant Pere de Ponts". Gabriel i Forn, Manuel.

"El veïnatge de Ponts amb Cervera durant la primera meitat del segle XV". Llobet i Portella, Josep M.

A partir dels llibres de Consells i els de Veïnatge, conservats a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera, l'autor ens presenta la petició de la vila de Ponts per aconseguir la condició de veïns de Cervera, gaudint, així, dels mateixos privilegis. Acompanyat d'un apèndix amb la transcripció dels documents.

"Noves troballes de destrals repicades al municipi de Torà (la Segarra)". Rubio i Ruiz, Daniel.

"La óptica y la voz narrativas. Aproximación a la entidad del narrador". Hernández Agelet de Saracibar, M. Pilar.

"El modelo educativo de la República Democrática Alemana (I)". Alins Rodamilans, Antoni J.

"Plantejaments institucionals en els centres educatius". Gairín Sallan, Joaquim.

"El castigo en el proceso de socialización: Un enfoque conductista". Carrillo Gistaín, Fernando.

"Perspectiva històrica i social de la Química". Ricart Pla, Josep Manel.

"Técnicas de detección adaptativa con tasa de falsa alarma constante". Elías Fusté, Antoni; Puga Antequera, Jordi.

"Las ciencias sociales en la biblioteca de Josep Finestres". Castells Bertran Jaume.

Estudi sobre la biblioteca del que fou catedràtic de dret i vice-canceller de la Universitat de Cervera, així com impulsor de les publicacions universitàries i director de la impremta.

"El derecho de sufragio municipal en la Comunidad Europea". Poyal Costa, Ana.

Palestra Universitària, 5

"El nuevo marco legislativo societario. Las agrupaciones de interés económico. Referencia básica a la Ley 12/91 de 29 d'abril". Ferré Mestre, Antoni; Xuclà Comas, Ramon M.

"Problemas jurídicos frente a la eutanasia". Figueras Pàmies, Montserrat.

"Sobre els gravats rupestres o petroglifs de la vall del riu Corb". Duch i Mas, Joan.

"Les relacions sòcio-econòmiques entre la Ribera Baixa del Cinca i Catalunya". Zapater i Zapater, Ismael.

"El tesorero de la Seu Vella de Lleida (1167-1224)". Castillón Cortada, Francisco.

"Noticia de arrendamientos de diezmos en el Real Monasterio de Escarpe (1800-1825)". Llaveró Porcel, M. Jesús.

"Aparició d'un fragment d'un romanç del Cid en un manual notarial cerverí del segle XV". Llobet Portella, Josep M.

Article en el qual l'autor reproduïx, transcriu i comenta un fragment del romanç del Cid, concretament la carta que Jimena envia al rei Fernando, localitzat en un manual del notari Antoni de Saliteda.

"Aparició de dos poemes de mitjan segle XV en manuals noterials cerverins". Llobet Portella, Josep M.

Comentari, transcripció i reproducció de dos poemes apareguts entre els protocols de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera.

"Cervera (y la Segarra) en el universo poético de Jaume Ferran". Hernández Agelet de Saracíbar, M. Pilar.

Estudi sobre l'obra poètica del cervetí Jaume Ferran que té com a motiu temàtic-existencial la ciutat de Cervera.

"La confraria. Observacions per a una anàlisi tipològica". Miró i Baldrich, Ramon.

En aquest article l'autor fa una anàlisi tipològica de les confraries, associacions molt freqüents a Catalunya durant les èpoques medieval i moderna, a partir de l'estudi de les confraries de l'Urgell i la Segarra i, concretament, de les de Cervera.

"El modelo educativo de la RDA (II)". Alins Rodamilans, Antonio J.

"Inteligencia: Herencia versus ambiente. Una relación interaccionista". (Llició inaugural del Curs Acadèmic 1990-91). Carrillo Gistain, Fernando.

"¿Qué es la lógica topológica?". Montiu de Nuix, José M.

"Subsidios de garantía de renta mínima: Fundamentos teóricos y aspectos críticos de su puesta en funcionamiento". Morell Blanch, Antonio.

"El ciudadano europeo y el ejercicio del derecho de voto en España". Poyal Costa, Ana.

Església i societat a la Catalunya del s. XVIII, vol. I.

"Arrels socio-polítiques catalanes i napolitanes de l'anti-romanisme de Carles III". Batllori, pare Miquel.

"La clerecía catalana en el Setecientos". Fernández Díaz, Roberto.

Algunes referències sobre Cervera i la seva Universitat.

"Las haciendas eclesiásticas en la Catalunya del XVIII". Fatjó Gómez, Pedro.

Referència a les rendes eclesiàstiques de Cervera.

"Iglesia, enseñanza y pensamiento en la Cataluña del Setecientos: propuestas y reflexiones". Prats Cuevas, Joaquín.

Ponència, des de l'àrea de la història de les idees, sobre l'educació i el pensament durant el segle XVIII, reflexionant sobre el paper que hi jugaren l'Església i la Universitat de Cervera.

Església i societat a la Catalunya del s. XVIII, vol. II.

"L'església de Tarragona i l'expansió econòmica del segle XVIII: l'assecamment dels aiguamolls de la Pineda i Salou". Andreu Sugranyes, Jordi.

"L'acció pastoral del jesuïta Pere Ferrussola, professor de la Universitat de Cervera". Benítez i Riera, P. Josep M.

Comunicació sobre l'acció pastoral i el foment del culte del jesuïta P. Ferrussola al llarg dels 29 anys que visqué a Cervera i exercí de professor de la Universitat.

"Alguns aspectes, materials i econòmics, del col·legi de Sant Bernat de Cervera (segles XVII i XVIII)". Borràs i Feliu, Antoni.

Notícia sobre la vida del col·legi jesuïta de St. Bernat de Cervera lligada a la creació i desenvolupament de la Universitat. Apèndix amb documents conservats al Archivo Histórico Nacional.

"Un incident entre els Mossos d'Esquadra i un estudiant de la Universitat de Cervera a l'any 1976". Borruell i Llovera, Anna.

Article sobre un fet puntual situat en el context històric del moment, que forma part d'una tesi de llicenciatura.

"Notas en torno a la capitulación de la ciudad de Tarragona al archiduque Carlos de Austria". Cabadés O'Callaghan, Glòria.

"Els regidors de Cervera i el sentiment religiós (1714-1808)". Castells i Bertran, Jaume.

A partir de la consulta del fons notarial de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera, l'autor presenta un estudi sobre el sentiment religiós, públic i privat, dels representants del poder municipal i exponents d'un cert nivell cultural.

"Els artistes: entre l'impost estatal i les despeses eclesiàstiques. Cervera 1714-1808". Castells i Bertran, Jaume; Oliva i Viles, Concepció.

Estudi sociò-econòmic d'un ampli grup professional on, sota la denominació d'artistes, els autors engloben a notaris, escriptors, adroguers, cirurgians, manescals, etc..., a partir de l'anàlisi del cadastre i de la significació econòmica de les misses "post mortem".

"Estructura del Cabildo Catedralicio de Lleida durante el siglo XVIII". Castellón Cortada, Francisco.

"Felip V, vida de la Universitat i actuació dels claretians". Codina Plensa, Josep M.

Ressenya del llibre *Cien años de presencia claretiana en Cervera* del pare Tomàs, M. José, Sarrión Gualda, José.

"Jurisdicció del bisbe sobre el mestrescola i eclesiàstics de l'Estudi General de Lleida". Esteve i Perendreu, Francesc.

"Influencias de la Revolución Francesa en la burguesía catalana del siglo XIX: la "cuestión social". Figueras Pamies, Montserrat.

"Les relacions Església-Estat al bisbat d'Urgell durant la Guerra Gran (1793-1795)". Gabriel Forn, Manuel.

"El cementiri vell de Barcelona i l'enginyer militar Francisco Llobet". Galceran Vila, Margarita.

"Reforma religiosa y sensibilidad popular. Los milagros capuchinos en la Cataluña del siglo XVIII". Gelabertó Vilagran, Martín.

"Aspectes de la relació de la família dels Pujol amb l'església parroquial del poble: Maspujols, segle XVIII". Grau Monné, M. Dolors.

"Els canonges de la Seu de Tarragona durant el segle XVIII: aproximació al seu estudi". Jordà Fernández, Antoni.

"La Guerra Gran contra la França revolucionària vista des de Cervera (1793-1795)". Llobet i Portella, Josep M.

Comunicació sobre el desenrotllament de la Guerra Gran a Cervera i el seu corregiment, amb l'anàlisi del paper que hi tingueren els eclesiàstics, concretament la Comunitat de Preveres de Cervera. Acompanyat d'un apèndix documental.

"Anàlisi de les principals esglésies projectades pels enginyers militars en el segle XVIII a Catalunya". Mora i Castellà, Josep.

Entre diversos edificis d'arreu de Catalunya hi trobem la capella de la Universitat de Cervera. El treball inclou plànols de l'edifici.

"Els atestats: una aproximació a un millor coneixement dels servidors de l'Església. El cas de l'arquebisbat de Tarragona a la fi de l'Antic Règim". Navarro Miralles, Lluís J.; Sabaté i Bosch, Josep M.

"Les visites pastorals de l'arquebisbe de Tarragona a Valls a la darrerria del segle XVIII". Nualart i Labarta, Lluís G.

"Rendes i sufragis a la parròquia de Veciana (Anoia)". Josep Riba i Gabarró.

"La comunitat de Preveres de l'Espluga Francolí (Conca de Barberà) al segle XVIII". Roca Armengol, Jordi.

"La cultura i l'estament eclesiàstic de Tarragona durant la segona meitat del segle XVIII". Dasca i Roigé, Andreu.

"Esglésies parroquials del marge dret del riu Llobregós: apropament arquitectònic i desenvolupament sociò-

econòmic". Rubio Ruiz, Daniel; González Pérez, Joan R.; Marcalafín Torres, Juli.

"Impacto del pensamiento ilustrado en la sociedad y en la historia urbana de Cataluña del siglo XVIII". Saura i Carulla, Magda.

"Les possessions del Monestir de Santa Maria de Ripoll al Berguedà, a partir d'un capbreu del segle XVIII". Serra i Rotés, Rosa.

"El segle XVIII al Baix Segre. Un cas concret: Seròs". Xandri i Solé, Joana.

El món rural català a l'època de la revolució liberal. vol. II, Comunicacions

"De la literatura agrària a Catalunya a les acaballes de l'Antic Règim (algunes mostres de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona)". Sabaté i Bosch, Josep M.

"Un contracte de mitgers en el terme de Cornudella (Arquebisbat de Tarragona): apunts de pedagogia històrica". Sabaté i Bosch, Josep M.

"La mort a la Catalunya rural dins les acaballes de l'Antic Règim: uns models de testaments". Sabaté i Bosch, Josep Maria.

"L'aixovar d'una casa de pagès segons un inventari: Poboleda, 1805". Sabaté i Bosch, Josep M.

"Iniciación al estudio de la desamortización eclesiástica en las tierras de Lleida (1820-1823)". Llaveró Porcel, M. Jesús.

"La hacienda y los bienes de propios de los municipios catalanes a comienzos de la revolución liberal". Espuny Tomás, M. Jesús; Sarrión Gualda, José.

Dades sobre la subdelegació de Cervera, divisió a efectes de recaptació d'impostos.

"La terra a la ciutat de Lleida (1808-1840). Entre la fi de l'Antic Règim i el nou món liberal. Moreno i Gené, Montse.

"El preu de la terra a la Lleida decimonònica: un estudi de les finques venudes durant la desamortització de Mendizábal (1838-1851)". Solsona i Sorrosal, Carme.

Referències sobre Cervera.

"Els beneficiaris de la desamortització eclesiàstica dins l'àmbit de la subdelegació de Cervera, l'any 1836". Llobet i Portella, Josep M.

Comunicació sobre l'arrendament dels béns dels convents dissolts arran del decret de Mendizábal de 1836.

"Comunitats religioses durant la revolució liberal. El cas dels caputxins d'Igualada". Guardia Martín, Francisco; Romero i Parcerisas, M. Carme.

"Propietat i desamortització: idees jurídiques en la Catalunya del segle XIX". Figueras Pàmies, Montserrat.

"El retrocés de les activitats agràries al pla de Barcelona: el cas de Sant Martí de Provençals". Pradas i Andreu, Jordi.

"Transformacions i canvis en una vila del Baix Camp: notícia de Maspujols a l'inici de la revolució liberal". Grau i Monné, M. Dolors.

"Els orígens i l'evolució del carlisme: ideologia (del realisme al carlisme)". Sabaté i Bosch, Josep M.

"La composició social de l'exèrcit carlí a la província de Lleida. 1837". Giribet i Solans, Jaume.

"Consideracions sobre la Guerra dels Matiners (1846-1849). L'exemple de Cervera". Rubio Ruiz, Daniel.

Treball sobre la Segona Guerra Carlina a Cervera a través de l'estudi dels llibres de Consells.

"Algunes consideracions entorn de la crisi del món rural en la crisi de l'Antic Règim". Valls Junyent, Francesc.

"Una doble guerra civil en el marc de la filosofia liberal". Domènech i Marzo, Joaquim.

**Actas del Congreso Internacional
"Historia de los Pirineos".**

**Tomo I. Prehistoria e Historia de la
Antigüedad**

PONÈNCIES

Jean Clottes, "Les civilisations du Paléolithique supérieur dans les Pyrénées françaises."

J. M. Blázquez, "El papel de los Pirineos según las fuentes clásicas."

Juan José Sayas Abengoechea, "Las poblaciones del Pirineo occidental en época preromana y romana."

COMUNICACIONS

Geneviève Marsan, "Le Paléolithique ancien et moyen des Pyrénées Atlantiques et des Hautes-Pyrénées: Données anciennes et découvertes récentes."

André Clot, "Les grands mammifères des Pyrénées occidentales contemporains du Paléolithique inférieur et moyen."

Mario Menéndez, "El sistema pirenaico y la configuración del Paleolítico superior: el Solutrense."

Xabier Esparza San Juan, "El Magdaleniense pirenaico: Isturitz. Una aproximación."

José M. Gómez-Tabernera, "Las varitas (baguettes) semirredondas y decoradas del Paleolítico pirenaico y sus relaciones con presunto chamanismo prehistórico."

Marta Giménez la Rosa y Javier Huidobo Pérez-Villa-Mil, "Aproximación a una historiografía del arte mueble paleolítico en la vertiente sur de los Pirineos centro-occidentales."

L. Valdés, "Consideraciones a la introducción de la metalurgia en el País Vasco."

Ana Fernández Vega y Enrique Pérez Cañamares, "Cuevas de enterramiento en el Pirineo catalán."

Josep Gallart i Fernández i Salvador Rovira i Llorens, "Estudi preliminar dels materials del dipòsit de bronzes de Llavorsí (Pallars Sobirà)."

Miquel Cura-Morera, Jordi Rovira i Port i Roser Vilardell, "Origen i filiació dels primers grups tumulars catalans."

Luis Díez-Coronel Montull y Juan-Ramón González Pérez, "Nuevos grabados rupestres en la provincia de Lérida (Peramola, Maials y Guimerà)."

Josep M. Puche i Fontanilles i Elisabet Sorribes i Freixes, "El poblament ibèric a la vall del Llobregós (Lleida)."

Joan-Ramon González, Ramon Larré-gula, Juli Markalain, Josep Medina i Ignasi Rodríguez, "Prospecció arqueològica a la Serra de Sant Gervàs (Alta Ribagorça)."

Joan Duch Mas, "Sobre antics camins que podien comunicar la costa de Tarragona i els Pirineus a través de la vall del Corb."

Raquel López Melero, "El mito de Pirene y los Pirineos."

Luciano Pérez Vilatela, "Pompeyo y los Pirineos."

Francisco Javier Burgaleta Mezo, "Hércules galo."

Miquel Ribagorda Serrano, "Relaciones Aquitania-Hispania en época tardo-republicana."

Pere Villalba i Varneda, "Sed in Pyrenen ab columnis Herculis (Ora maritima 562)."

Andreu Saumell i Lladó, "'Pirene" en la història i mitologia gregues."

José Martínez Gázquez, "Los Pirineos, límite de Hispania en las fuentes clásicas: Plinio el Viejo."

Manuel Abad Varela, "Hallazgos numismáticos y una pieza de pasta vítrea en Espinal (Navarra)."

Arturo Pérez Almoguera, "Los hallazgos del Vall de les Figueres (La

Granadella, les Garrigues) y el Bajo Imperio en la zona ilderdense."

Isabel Velázquez Soriano, "Notas sobre la descripción de tierras pirenaicas en fuentes literarias de época tardoantigua y visigoda (aspectos literarios fundamentalmente)."

Actas del Congreso Internacional "Historia de los Pirineos". Tomo II Historia medieval, moderna y contemporánea

PONÈNCIES

Frederic Udina i Martorell, "La "Marca Hispànica"."

Josep Benet i Morell, "Els Pirineus i la guerra d'Espanya (1936-1939)."

COMUNICACIONS

María Pilar Suárez Pascual, "La lucha entre el héroe y el tiempo en la Chanson de Roland."

Antoni M. Udina i Abelló, "L'aristocràcia en els comtats d'Urgell i de Cerdanya (s. IX-X)."

M. Carmen del Camino Martínez, "Notas sobre la escritura en Pallars en el siglo XI."

M. Victoria Azcárate Luxán, "El viñedo en el alto Gállego durante los siglos XI al XIII según documentación del Monasterio de San Andrés de Fanlo."

Juan José Larrea, "Toponimia y evolución del poblamiento altomedieval en la Cuenca de Pamplona: los topónimos descriptivos."

Albert Benet i Clarà, "Immigració ultrapirinenca a Catalunya a l'Edat Mitjana (ss. IX-XIII)."

Jordi Bolós i Masclans, "Comentaris d'alguns aspectes de l'economia i la societat de l'Alta Edat Mitjana segons

les actes de consagració i dotació d'esglésies."

Joan E. García Biosca i Anna Rich Abad, "En els marges de la corona. Canvi històric i conflictes socials a la Vall d'Aran a finals del segle XIII i principis del XIV."

Petra Pascual García, "Evolución del arco de herradura en la comarca de Bages."

Ferran del Campo i Jordà, "Evolució dels sistemes defensius al llarg de la història en el Pirineu empordanès."

Juli Markalain Torres, Joan-Ramon González Pérez, Daniel Rubio Ruiz, "Castells de la línia defensiva del marge dret del Llobregós."

Alberto López Mullor i Àlvar Caixal, "Resultados de las excavaciones realizadas en el Monasterio de Sant Llorenç Prop Bagà (Guardiola de Berguedà, Barcelona). Campaña 1984-1987."

Alicia Cámaña Muñoz, "Fortificaciones españolas en la frontera de los Pirineos: el siglo XVI."

Manuel Gabriel Forn, "La figura de Francesc París, familiar inquisitorial d'Oliola (1645) i el seu entorn social."

Felipe Ramon Martín i Enriqueta Sesmero Cutanda, "El proceso de articulación provincial de Guipúzcoa. Una interpretación geohistórica desde el siglo XVIII."

Jaume Castells i Bertran, "Problemàtica d'introducció dels diputats del Comú i síndics presoners en dues viles pirinenques: Puigcerdà i la Seu d'Urgell (1766-1808)."

Luis Sierra Nava, "La tentativa de anexión de la Cerdaña gerundense a la diócesis de Carcassonne en 1803."

Daniel Rubio Ruiz, "La Guerra de los Agraviados (Malcontents), 1827, en Cervera."

Rosa Serra Rotes, "Un exemple d'industrialització del s. XIX a la Catalunya pre-pirinenca: el Berguedà."

Pere Caveró i Muñoz, "Andorra: Evolució del Quart (segles XIX i XX)."

C. Thibon, "Aux origines de la "démocratie" villageoise et valléenne: la vie et les luttes politiques locales dans les Pyrénées françaises, 1848-1939, d'après des études de cas."

Abdón Mateos, "Exiliados y presos políticos por la represión franquista en la postguerra. La solidaridad del socialismo español, 1945-1962."

Dolors MONTAGUT I BALCELLS
Arxiu Històric Comarcal de Cervera